

Joseph Conrad

EL COR DE LES TENEBRES

Pròleg d'Albert Sánchez Piñol

Traducció de Yannick Garcia

SEMBRA
LLIBRES

PRÒLEG

ALBERT SÁNCHEZ PIÑOL

La fama d'*El cor de les tenebres* no ha deixat de créixer des de la seva aparició, un llunyà any 1902. És, sens dubte, un dels *long seller* més exitosos, i prestigiosos, de la història literària mundial. La sinopsi és ben senzilla. (Com en tots els clàssics, ens seran permesos alguns *spoilers*.)

Marlow, un jove mariner, rep l'encàrrec d'endinsar-se per un riu africà fins a les fondàries selvàtiques més recòndites, tot buscant l'agent d'una companyia europea: el misteriós Kurtz. Durant el viatge Marlow és testimoni del salvatgisme, tant dels aborígens com dels europeus destinats al tròpic, sotmesos a un imparable procés de degradació moral. I a mesura que avança pel riu, el jove Marlow no pot deixar de preguntar-se: qui és exactament en Kurtz? La companyia li ha deixat entendre que Kurtz ha embogit. Però Marlow intueix que en aquella demència hi ha un pòsit de lucidesa extrema. Que Kurtz ha sortit del motlle social, que ara viu en una realitat alternativa a la civilització humana. Marlow avança riu endins més i més, fins que, finalment, en efecte, troba Kurtz.

Com dèiem, l'èxit d'*El cor de les tenebres* no es va fer pregar. A diferència d'altres clàssics, que acumulen pols fins que algú els descobreix, l'obra de Conrad es va popularitzar de seguida. Una popularitat que, des d'aquell remot 1902, s'ha anat estenent a tots els gèneres narratius. Des de la seva aparició, *El cor de les tenebres* ha estat objecte d'incomptables adaptacions teatrals, al còmic, a serials radiofònics i, naturalment, a la gran pantalla. Per poc cinèfils que siguem, tots tenim presents alguns films immortals basats en l'obra de Joseph Conrad: *Apocalypse now*, de Francis Ford Coppola,

per exemple. *Apocalypse now* és una adaptació fidelíssima del text de Conrad, on simplement se substitueix el riu Congo pel delta del Mekong, l'horror del colonialisme per l'horror de la guerra moderna. Fins i tot les últimes paraules de Kurtz són declamades per un grandios Marlon Brandon.

Hi ha una altra adaptació cinematogràfica, igualment excelsa, però que se situa en un context narratiu tan diferent que molts ignoren que sigui un homenatge a *El cor de les tenebres: Alien*. En efecte, el seu director, Ridley Scott, es va proposar fer una adaptació de Conrad bastant original, i convindrem que *Alien* ho és. Però en el fons segueix fil per randa l'estructura conradiana. A *Alien* l'alternativa a un riu tropical i remot és l'espai galàctic, mentre que l'horror no ve representat per la barbàrie extrema o la guerra tecnològica, sinó pel capitalisme del futur: la corporació que ha enviat els tripulants al seu destí fatal. (Recordem, per cert, que la nau on viatgen els protagonistes d'*Alien* es diu *Nostromo*, el títol d'un altre llibre de Conrad.)

O sigui, que *El cor de les tenebres* pot ser considerat com un clàssic consagrat, que ha assolit l'èxit en tots els gèneres. Fins i tot en la indústria narrativa més universal i més espectacular, com és el cinema. I tanmateix, en un bon principi ningú augurava una vida tan llarga a un text tan curt.

UN CLÀSSIC IMPREVIST

Un dels aspectes més curiosos, i atractius, d'*El cor de les tenebres* és que si ho pensem bé no reunia cap requisit per a esdevenir el referent literari en què va acabar convertint-se. Ben al contrari. Fins i tot avui en dia podem trobar-hi fissures, defectes i mancances, i al llarg del temps no li han faltat les crítiques.

Els seus orígens, per exemple, van ser d'allò més tortuosos. Ignorem l'alçada de les pretensions de Conrad, però el fet és que en un inici *El cor de les tenebres* només va publicar-se com a fulletó. Quan diem que va veure la llum el 1902 estem substituint la data

d'impressió per la bibliogràfica. Al principi es va publicar en una revista, per lliuraments, entre el febrer i l'abril de 1899. No va ser fins tres anys després que Conrad recopila *El cor de les tenebres* amb altres textos seus, i els publica conjuntament en el llibre *Youth*. És a dir, que aparentment ni el mateix autor semblava tenir gaire fe en l'èxit del relat. D'altra banda, és un text breu, molt breu. En algunes edicions primigènies, tot depenent del cos de lletra, no arriba ni a les cinquanta pàgines. Els crítics i acadèmics, sempre tan amoïnats a fer taxonomies literàries, encara ara discrepen de si és un conte llarg o una novel·la curta. Pocs relats tan breus han tingut tant de ressò.

Tot plegat no té gaire importància. Després de tot, l'èxit d'un relat sempre és accidental i gairebé mai depèn de l'opinió dels erudits. Però hi ha altres factors que haurien d'haver ofuscat l'obra.

Pel que fa a la llengua, Conrad és un autor estrany, molt estrany. La immensíssima majoria d'autors escriuen en la seva llengua materna. Alguns, molt pocs, es consagren en el món literari amb un mèrit afegit: escrivint en una segona llengua. En aquest aspecte Conrad és del tot excepcional: no escriu en la llengua materna, el polonès, ni en la segona, el francès, sinó... en la tercera! En efecte, Conrad és un desplaçat, un emigrant (el seu nom original és una denominació tan poc britànica com Józef Teodor Konrad Korzeniowski). No aprèn l'anglès fins als vint anys. Almenys amb prou solvència per a dedicar-se a l'escriptura professional. En el món anglòfon aquest aspecte no ha passat del tot desapercbut. Encara en vida, algunes veus li van recriminar un ús mecànic del llenguatge, una ambigüitat semàntica poc, o gens, normativa.

Però *El cor de les tenebres* té més punts foscos, molt més enllà de l'estil o la semàntica. Un dels principals és el tractament de l'home africà. D'un llibre considerat com a clàssic n'esperem un missatge universal, que superi la barrera del temps i així es perpetui de generació en generació. En aquest sentit, ja hem mencionat que *El cor de les tenebres* podria considerar-se un retrat del salvatgisme de l'ànima humana. El problema és que aquest retrat difereix segons l'origen dels personatges. Així, la barbàrie dels occidentals és cultural,

en el sentit de sobrevinguda: aquells homes blancs s'han degradat a causa de la seva transportació a Àfrica, a la latitud salvatge. En canvi, els africans són bàrbars *per se*. Un dels passatges més ominosos és aquell en què Marlow observa uns africans tribals i hi reflexiona: el seu aspecte facial, els cossos nus, les convulsions de les danses, li causen un gran horror, sí, però com diu Marlow, «allò era el pitjor de tot: la sospita que no eren pas inhumans».

Com és lògic, aquesta visió conradiana havia de tenir una rèplica, abans o després. I, també molt lògicament, aquesta rèplica va venir d'Àfrica. Un dels crítics més durs amb Conrad va ser Chinua Achebe, el primer premi Nobel africà. Per a Achebe, Conrad i *El cor de les tenebres* és poca cosa més que la visió occidental d'Àfrica, farcida de clixés i estereotips racistes. No hi estic d'acord. O almenys penso que Achebe no va contextualitzar el llibre. Quan Conrad va escriure la seva obra, el colonialisme encara era una institució perfectament honorable. En aquells moments, per estrany que ens sembli avui en dia, el principal argument del colonialisme era que beneficiava els colonitzats, ja que els duia les llums de la civilització, el cristianisme i el progrés. Simultàniament prenien auge les crítiques a l'ocupació europea del continent negre. El rei Leopold de Bèlgica, en especial, era blanc dels activistes de l'època contra l'expansionisme colonial. Leopold va ser un personatge d'allò més peculiar, tan sinistre com megalòman, que gràcies a una hàbil diplomàcia va aconseguir apropiat-se de l'actual República Democràtica del Congo (RDC). Un país immens, i on hem de situar l'acció narrativa d'*El cor de les tenebres*. Avui en dia sabem que els horrors de l'ocupació colonial van costar milions de morts i mutilats. Però en aquell moment la pugna entre colonialisme i anticolonialisme estava oberta, i hem d'entendre que l'obra de Conrad, en aquell moment, significava una crítica rotunda a les postures imperials.

Ara bé, si ens preguntessin si *El cor de les tenebres* és un llibre perfecte, rodó, segurament hauríem de contestar que no. Les primeres pàgines, on Conrad compara el Tàmesi amb el riu Congo, semblen sobrerres. També algunes reflexions interiors del protagonista, que llasten el relat o estan històricament periclitades. En qualsevol

cas, el debat sobre les virtuts i les limitacions d'*El cor de les tenebres* continua obert. Però si és així, si aquest petit i singular llibre està tan farcit d'anacronismes i d'incongruències, per què ha sobreviscut al temps, a les modes i a la pedanteria? Per què, en definitiva, ens agrada tant? La resposta no és fàcil.

EL TEMA D'*EL COR DE LES TENEBRES*

Sempre m'ha sorprès que un art tan antic com la literatura encara tingui una mancança tan aclaparadora de definicions precises. L'acadèmia és capaç de grans exegesis, i tanmateix encara no ha definit, amb exactitud i unanimitat, conceptes narratius tan bàsics com «protagonista», «acte» o «tema», només per citar-ne alguns. Per preguntar-ho col·loquialment: de què va, *El cor de les tenebres*? O sigui, quin és el tema del llibre?

Mentre els experts debaten, em permetreu una definició personal, clara i concisa, del que és un «tema». Aquesta: per tema narratiu hem d'entendre qualsevol activitat humana que promet grans recompenses i alhora genera grans riscos. Per exemple: els viatges. En un viatge podem aconseguir molts beneficis, i al mateix temps topar amb enemics mortals o accidents imprevisibles. Un altre: la guerra. Qui fa la guerra pot arrabassar a l'enemic les seves dones i els seus ramats, i alhora s'arrisca a morir d'un cop de llança. És a dir, *La Ilíada* i *L'Odissea*. I el text més antic de tots: *L'Epopeia de Gilgamesh*, que abasta tots dos temes. N'hi ha més. Vet aquí un altre tema literàriament recursiu: l'amor. Qui s'arrisca a buscar l'amor pot aconseguir una felicitat inexpressable o pot acabar amb el cor trencat.

Sembla evident que *El cor de les tenebres* és un subtema del tema viatges: el descens als inferns. En principi es diria que contradiem la nostra pròpia definició: quin carai de benefici es pot obtenir, de baixar a l'infern? Però sí que n'hi ha un, i de molt valuós: la lucidesa humana. I en el cas del nostre llibre, aquesta lucidesa està resumida en les paraules finals de Kurtz, just abans de morir. Una última paraula, de fet, que no desvetllarem aquí.

I ara torno a la pregunta anterior: els motius de l'èxit d'*El cor de les tenebres*. La meua resposta, justament, seria que aquest èxit descomunal es deu als dos elements que acabo de mencionar: els seus petits defectes estructurals, que permeten mil interpretacions, mil debats, i sobretot la seva esplèndida, i alhora hòrrida, devastadora resposta a la gran pregunta humana que ens ofereix Kurtz. En aquest relat tot és nítid i alhora tot queda prou obert perquè tothom hi trobi una nova interpretació, un nou significat. Una nova versió. Cinematogràfica, literària, personal. Per a mi, un clàssic el defineix una sensació: que en llegir-lo el lector tingui la preclara sensació que no serà l'últim lector.

LES NOSTRES TENEBRES, ELS NOSTRES CORS

No puc acabar aquest pròleg sense una confessió: mai cap llibre s'ha entrelligat tant amb la meua persona i la meua obra com *El cor de les tenebres*.

A mitjans dels anys noranta, jo era un llicenciat en antropologia que feia el meu treball de camp a l'RDC. Per ser més precisos, en un lloc geogràficament molt proper on Conrad situa l'espantós camp base de Kurtz. Una casualitat de mal averany, en diríem. Però això no tenia cap relació amb el meu projecte. Jo em limitava a fer treball de camp amb els mbuti, mal coneguts per nosaltres com «pigmeus». Una societat extraordinària, vital, lliure de les nostres cotilles socials. Per a mi va ser una experiència única, benèfica, que em va fer créixer humanament i intel·lectualment. Per desgràcia, mentre era allà va esclatar la guerra civil a l'RDC.

Occident sempre ha ignorat l'Àfrica subsahariana, com ho demostra que ni avui en dia som conscients del que va significar la guerra del 98. Em limitaré a una dada: alguns càlculs situen la mortaldat en tres milions de víctimes. Morts en combats, morts en execucions i, sobretot: fugitius que van morir pel fet d'haver-se amagat a la selva. La gent ignora que, en contra del que ens imaginem, la selva és molt pobra en recursos alimentaris. Va ser com abandonar milions

de persones al desert del Sàhara, i disparar-les si n'intentaven sortir. Pel que fa als mbuti, molts van acabar assassinats i devorats pels soldats, en ritus antropofàgics que no vull descriure. I enmig de tot plegat, un pobre antropòleg pendulant per allà. Àfrica sempre ens fa culpables: si participes en l'hecatombe, perquè hi participes; i si t'hi abstens, perquè t'hi abstens. La guerra és una de les formes de l'horror. I la nostra vivència de la guerra, l'horror de l'horror.

Optimista, jo al principi creia que tot aquells espants acabarien foragitats de la nostra memòria individual i fixats en aquesta memòria col·lectiva que és la Història. Molt em temo que serà exactament al revés. Vint anys després, ningú parla d'aquella guerra oblidada, i en canvi pels que hi vam ser és com si hagués passat ahir, com si estigués passant avui i hagi de passar demà. Tot el que puc dir és que en tornar del Congo, amargat, vaig abandonar la tesi doctoral. Però vaig escriure la meva primera novel·la. Que se'm perdoni la petulància: només la menciono perquè casualment va aparèixer el 2002, justament cent anys després d'*El cor de les tenebres* i perquè *La pell freda*, que a hores d'ara continua sent la novel·la catalana més traduïda, és una versió explícita de l'obra que avui prologuem. De fet, les últimes paraules del personatge principal són una rèplica de les últimes paraules de Kurtz. Sí, Kurtz.

Durant molt temps em vaig preguntar sobre aquest personatge. Sobre Kurtz i també sobre Marlow. Què significa cadascun, el mirall que implica en les nostres vides, si som Marlow o som Kurtz. Fins que un dia descobreixes que la pregunta no té sentit, que tots som Marlow i Kurtz alhora; que tots som el nostre destí i la recerca del nostre destí.

Al capdavant, el mèrit d'*El cor de les tenebres* potser no sigui ni estilístic ni històric, ni moral ni humanístic. Ni tan sols literari.

Potser la gran troballa de Conrad hagi estat mostrar-nos que, després de tot, l'autèntic cor de les tenebres es troba a les tenebres del nostre cor.

PRIMERA PART

El *Nellie*, una goleta de creuer, va bascular cap a l'àncora sense que li onegessin ni mica les veles i va quedar en repòs. La marea havia pujat, el vent havia amainat força i, com que el trajecte era riu avall, no tenia altre remei que fer parada i esperar que canviés la marea.

L'estuari del Tàmesi s'estenia davant nostre com el naixement d'un canal sense fi. A l'horitzó, la mar i el cel es fonien sense fissures i, en l'espai lluminós, el velam adobat de les barcasses que el corrent empenyia a la deriva semblava immòbil, com si fossin uns penjolls vermells de lona amb la punta esmolada, enmig d'esclats de botavars envernissades. A les ribes baixes hi persistia una boirina que fugia cap al mar i s'esfumava en una planícia. Al damunt de Gravesend l'aire s'enfosquia i, més enrere, semblava condensat encara en una desolada penombra, covant immòbil damunt la ciutat més gran, i més grandiosa, del planeta.

El superior de la tripulació era el nostre capità i amfitrió. Tots quatre li vam mirar l'esquena amb afecte mentre observava mar enllà des de la proa. En tot aquell riu no hi trobaríeu res que semblés tan navegat com ell. Semblava un pilot, que per a un mariner és la confiança personificada. Costava fer-se a la idea que, ell, la feina no la feia allà a la resplendor de l'estuari, sinó darrere seu, en la penombra capficada.

Ens unia, com ja he dit per alguna banda, el lligam del mar. A més de permetre'ns no defallir durant els llargs períodes de separació, ens ajudava a tolerar els romanços dels altres; les conviccions, fins i tot. L'advocat —el millor dels companys més ancians—, per la seva

avançada edat i les moltes virtuts, tenia l'únic coixí de coberta i descansava sobre l'única estora. El comptable ja havia tret una caixeta de dòmino i s'entretenia fent construccions amb les fitxes d'os. En Marlow era amb les cames encreuades a la punta de popa, repenjat contra el pal de messana. Tenia unes galtes enclotades, la cara groga, l'esquena erta, fila d'asceta i, amb els braços caiguts i els palmells enfora, semblava un ídol. El superior, després de convèncer-se que havia clavat bé l'ancora, va fer cap a popa i es va asseure amb nosaltres. Vam intercanviar d'esma algunes paraules. Tot seguit es va fer el silenci a bord de la nau. Pel motiu que fos, no vam arribar a encetar mai aquella partida de dòmino. Estàvem encaboriats i només ens vèiem amb cor de contemplar les vistes plàcidament. La jornada acabava amb una serenitat de fulgència detinguda i exquisida. L'aigua brillava en pau; el cel, sense ni una màcula, era una dolça immensitat de llum impol·luta: la mateixa broma que planava sobre els aiguamolls d'Essex era un teixit volàtil i radiant, suspès des dels cimals arbrats de l'interior, cobrint les ribes baixes amb tot de plecs diàfans. Tan sols la penombra de ponent, encaparrada sobre els trams més alts, s'entenebria per moments, com enutjada per la proximitat del sol.

I per fi, en el seu descens curvilini i imperceptible, el sol es va enfonsar i d'aquell blanc refulgent va mudar a un roig esmorteït, sense raigs ni escalfor, com si es disposés a esvanir-se de cop, víctima mortal del contacte amb aquella penombra que es congriava sobre la gentada.

De sobte es va produir un canvi en les aigües i el que la serenor va perdre en fulgència ho va guanyar en fondària. A boqueta nit, el vell riu va descansar impassible en l'ampli estuari, després de segles de bon servei prestat a l'estirp que habitava les seves ribes, estès en la calmada dignitat d'una via marítima que menava als confins més distants del planeta. Observàvem aquell corrent venerable, no en el rampell encès d'un dia breu que arriba i desapareix per sempre, sinó des de la visió augusta dels records que hi perduren. I és cert, no hi ha res més senzill per a un home que, com se sol dir, sigui un «llop de mar» i l'hagi tractat amb reverència i afecte, que evocar el gran esperit del passat en la conca baixa del Tàmesi. El corrent de

la marea avança amunt i avall amb el seu servei incessant, carregat de records d'homes i de naus, que ha conduït al repòs de la llar o a les batalles dels oceans. Ha conegut i servit tots els homes que són l'orgull del país, des de Sir Francis Drake fins a Sir John Franklin, tots ells cavallers, amb títol o sense: els grans cavallers errants de les mars. Havia dut tots els vaixells amb noms que són gemmes que espurnegen en la nit dels temps, des del *Golden Hind*, que va tornar amb els flancs inflats de tresors i va rebre la visita de Sa Majestat la reina, la qual cosa va suposar allunyar-lo d'aquella seva història colossal, fins a l'*Erebus* i el *Terror*, destinats a altres conquestes... i que no van tornar mai. Havia conegut les naus i els homes. Havien salpat de Deptford, de Greenwich, d'Erith: aventurers i colons; vaixells de reis i vaixells de mercaders; capitans, almiralls, els tèrbols «intrusos» del comerç amb Orient, i els «generals» nomenats a les flotes de l'est de l'Índia. Cercant or o perseguint la fama, tots ells havien partit d'aquelles aigües, brandant l'espasa, i sovint la torxa, missatgers de la puixança de terra ferma, portadors d'una espurna del foc sagrat. Quina grandesa no s'havia aventurat amb el reflux d'aquell riu cap al misteri d'una terra desconeguda! Els somnis dels homes, la llavor dels nous estats, els gèrmens dels imperis.

Es va pondre el sol. El foscant va caure sobre el riu i van començar a veure's llums a la riba. El far de Chapman, un objecte de tres potes dreçat en la maresma, brillava amb força. Al canal es bellugaven les llums de les naus: un gran revoltim de llums que pujaven i baixaven. I més cap a ponent, a la conca alta, l'espai de la ciutat monstruosa continuava marcat al cel amb aquella amenaça, una penombra obstinada en el ressol, un esclat llampant sota els estels.

—I aquest també —va dir de sobte en Marlow— ha estat un dels indrets més foscos de la Terra.

Era l'únic d'entre nosaltres que encara era un «llop de mar». El pitjor que en podies dir era que no representava els de la seva classe. Era mariner, però també un rodamón, quan gran part dels mariners duen, si se'n pot dir així, una vida sedentària. Són gent de quedar-se a casa, una casa que sempre els acompanya, el vaixell; com també ho fa el seu país, la mar. Els vaixells són tots molt semblants i la mar és

sempre la mateixa. En la immutabilitat del que els envolta, les costes estrangeres, els rostres estrangers, la immensitat canviant de la vida, els passa tot per alt, darrere d'un tel, no de sensació de misteri, sinó d'una ignorància que és una mica menyspreu, perquè per a un mariner no hi ha res de misteriós sinó la mar en si, que és l'amant de la seva existència i inescrutable com el destí. En la resta de fronts, amb l'espòrànica passejada o l'espòrànica saragata a terra ferma al final de la jornada laboral, en té prou per a desxifrar el secret de tot un continent, i sovint tampoc li sembla que s'ho valgués gaire, el secret. Les històries que expliquen els mariners són d'una franca simplicitat, tot el que volen dir cap dins la closca d'una nou partida. Però en Marlow no era el típic mariner (la propensió a xerrar pels colzes en seria l'excepció) i, per a ell, el significat d'un episodi no era mai a dins, com un fruit, sinó a fora, embolcallant la història que li donava relleu com una resplendor en dona a la boirina, talment una d'aquelles aurèoles de la calitja que de vegades es veuen amb la claror espectral de la lluna.

El seu comentari es va rebre sense cap mena de sorpresa. En Marlow era així. Se li va acceptar en silenci. Ningú no es va dignar ni a remugar, fins que al cap de res va dir, ben a poc a poc:

—Ara pensava en una època molt antiga, en la primera vegada que van arribar aquí els romans, fa mil nou cents anys... Com si fos ahir. Aquest riu ha emanat llum d'ençà de... Els cavallers, dieu? Cert, però és que és com una flamarada que s'escampa per una plana, l'espurneig d'un llampec en la nuvolada. Existim dins la guspira... I que duri, mentre la vella Terra no deixi de girar! Però aquí, ahir, van conèixer les tenebres. Imagineu què devia sentir el comandant d'una d'aquelles sòlides —com en diuen?— trirrems de la Mediterrània, quan de cop i volta l'envien cap al nord, el fan travessar la Gàl·lia per terra amb una esgarrapada i li encomanen que comandi un d'aquells navilis que els legionaris —quina bona colla de traçuts que devien ser aquests, a més!—, solien construir a centenars en cosa d'un mes o dos, si hem de fer cas del que en llegim. Imagineu-vos-el per aquí —la fi del món, un mar del color del plom, un firmament del color del fum, una embarcació rígida com una concertina— i

remuntant aquest riu amb provisions, o amb instruccions, tant se val. Bancs de sorra, aiguamolls, boscos, salvatges... Ben poca cosa per servir aliment a un home civilitzat i tan sols l'aigua del Tàmesi per beure. Res de vi de Falern aquí, res d'atracar pel camí. Aquí i allà, algun campament militar perdut entre el paisatge com una agulla en un paller. Fred, boira, tempestes, malalties, exili i mort; la mort rondant en l'aire, en l'aigua, darrere els matolls. Devien caure com a mosques, per aquí. Oh, i tant... Ell se'n va sortir. I d'allò més bé, sens dubte, sense pensar-s'hi gaire, a més, tan sols després, per presumir de tot el que havia viscut en aquesta vida potser. Eren prou homes per a plantar cara a les tenebres. I potser l'encoratjava recordar que s'hi jugava un ascens a la flota de Ravenna, tot sigui dit, si tenia bons amics a Roma i sobrevivia a aquell mal temps esgarriós. O penseu en un jove i digne ciutadà amb toga —posem que n'havia fet un gra massa amb els daus, oi?— que vingués aquí com a part del seguici de no sé quin prefecte, o d'un recaptador, d'algun tractant fins i tot, per redreçar les seves fortunes. Desembarca en una marjal, desfila pel mig dels boscos i, en alguna base de terra endins, sent la salvatgia, la pura salvatgia que l'ha acorralat; tota aquella vida misteriosa de la natura que es belluga pel bosc, per les selves, dins els cors de la gent feréstega. En aquests misteris tampoc no hi ha manera d'iniciar-se. Li toca viure enmig de l'incomprensible, que també és detestable. I alhora li provoca una fascinació que comença a atrapar-lo. La fascinació per l'abominació; ja m'enteneu, imagineu-vos les recances creixents, les ganes d'escapar, la repulsa impotent, la rendició, l'odi.

Es va aturar un moment.

—Aviam —va reprendre el fil alçant un braç des del colze amb el palmell mirant enfora, de manera que amb les cames encreuades va assumir el posat d'un buda resant, vestit a l'europea i sense flor de lotus—. Aviam, que nosaltres no ens sentiríem així. A nosaltres, el que ens salva és l'eficiència, el fervor per l'eficiència. Aquella gent no era res de l'altre món, al capdavant. No eren colonitzadors; l'única manera que tenien de governar era a empentes, vull creure. Ells eren conqueridors, i per ser-ne no cal res més que força bruta. I quan en tens, tampoc no en presumeixes, perquè la força la tens només per

l'atzar de la feblesa aliena. Arrambaven amb tot el que podien només perquè n'eren capaços. Era pur atracament a mà armada, homicidi amb acarnissament a gran escala, i els homes, engegats: com pertoca a qui s'enfronta a una tenebra. La conquesta de la terra, que a grans trets significa prendre-la a aquells que tenen un to de pell diferent o un nas una mica més camús que el nostre, no té res de bonic quan un s'ho mira de prop. Només la salva la idea. La idea que l'empeny; no una pretensió sentimental, sinó una idea, una creença desinteressada en la idea... Una cosa que es pugui plantificar, fer-li reverències i sacrificis en ofrena...

Va callar. Lliscaven flames pel riu, petites flames verdes, flames vermelles, flames blanques, que s'empaitaven, s'avançaven, es foniën, s'encreuaven... i, tot seguit, se separaven de mica en mica o d'una revolada. La circulació de la gran ciutat no afluïxava en la nit pregona que planava sobre el riu insomne. Nosaltres observàvem i esperàvem amb paciència... No teníem altra cosa a fer fins que baixés la marea. Va ser després d'un llarg silenci, però, quan amb vacil·lació en la veu va dir:

—De segur que recordeu, amics meus, que durant una temporada vaig fer de mariner d'aigua dolça.

I llavors vam entendre que, abans que no s'invertís la marea, estàvem destinats a sentir una d'aquelles experiències fragmentàries d'en Marlow.

—No us voldria avorrir amb el que em va succeir a mi a títol personal —va començar dient, i amb aquell comentari va mostrar la flaca de molts narradors d'històries, que sovint semblen desconèixer el que el seu públic espera amb candeletes que els expliquin—; ara bé, per a comprendre l'efecte que va tenir sobre la meva persona abans hauríeu de saber com hi vaig arribar, què hi vaig veure, com vaig remuntar aquell riu fins a l'indret on vaig conèixer aquell pobre home. Era el punt més remot navegable i la culminació de la meva experiència. Va ser com si el lloc irradiés una mena de llum que il·luminava tot el que m'envoltava... els pensaments i tot. Val a dir que, en realitat, era un lloc ben obagós, deplorable, gens extraordinari en cap sentit, gens clar tampoc. Ui, no, de claredat, ben

poca. I, malgrat tot, la sensació era com si irradiés una mena de llum.

»Com recordeu, acabava de tornar a Londres després de molt d'oceà Índic, del Pacífic i dels mars de la Xina —una senyora dosi d'Orient—, sis anys si fa no fa, i em dedicava a fer el dropo, empipant-vos a tots a la feina i envaint casa vostra, ben bé com si m'haguessin encomanat la missió divina de civilitzar-vos. Va ser una època molt maca, però al cap de poc és cert que tant de descans em va fatigar. Aleshores em vaig posar a buscar embarcació... No hi ha feina més exigent al món, em sembla a mi. Però els vaixells no es dignaven ni a mirar-me. Així que també me'n vaig cansar, d'aquell joc.

»De menut, m'apassionaven els mapes. Em passava hores contemplant l'Amèrica del Sud, o Àfrica, o Austràlia, i m'embadalia amb les glòries de l'exploració. En aquella època eren molts els espais en blanc al planeta i, quan en veia algun en un mapa que em semblava especialment temptador (a primera vista, tots, en realitat), hi posava el dit a sobre i deia: "Quan sigui gran, hi aniré". El pol Nord era un lloc d'aquests, ho recordo. Doncs bé, encara no hi he anat, però no m'hi penso posar ara. Ja no té aquell encant. Hi havia altres racons escampats pels hemisferis. En alguns hi he estat i... en fi, ara no és això el que toca. Però n'hi havia un —el més gran, el més en blanc, diguem-ne— que em despertava un delit.

»És veritat que, amb el pas del temps, ja no era un espai en blanc. Des que jo era un marrec, s'havia omplert de rius, de llacs, de noms. Havia deixat de ser un buit de deliciós misteri; un raconet verge que un noieta podia omplir de somnis gloriosos. Havia esdevingut un indret de tenebres. Això sí, allà hi havia un riu en concret, un riuàs poderós, que es veia als mapes i semblava una serp immensa descaragolada amb el cap al mar, el cos en repòs, que li dibuixava una llargua ziga-zaga de punta a punta d'un terreny grandíol, i la cua perduda en les profunditats de terra ferma. I quan observava aquell mapa en un aparador, em fascinava com les serps els ocells; un ocell petitó i ridícul. Llavors vaig recordar que una empresa de pes, una societat, comerciava en aquell riu. Caram!, vaig pensar. Amb tot aquell devessall d'aigua dolça, si volen mercadejar, bé deuen necessitar

embarcacions. Vaixells de vapor! Per què no provava de comandar-ne un? Vaig continuar el passeig per Fleet Street, però ja no em vaig saber espolsar aquella idea del cap. La serp m'havia encantat.

»Sou conscients que la societat mercantil era una empresa del continent, però és que jo, a l'Europa continental, hi tinc molta família, perquè és barat i, segons diuen, no tan indigne com sembla.

»Em sap greu dir-ho, però vaig començar a atabalar-los. Només allò ja era tota una novetat per a mi. No estava acostumat a comportar-me d'aquella manera. Quan se'm ficava una cosa entre cella i cella, sempre triava el camí que jo volia i el recorria pel meu propi peu. No ho hauria dit mai, de mi; però, ves per on, van anar així les coses, el cor em deia que hi havia d'anar fos com fos. Així que els vaig atabalar. Els homes em deien "Benvolgut", però no feien res. En acabat —costa de creure, oi?—, vaig provar sort amb les dones. Jo, Charlie Marlow, vaig enviar les dones a buscar-me feina. Déu del cel! És que estava convençut d'una idea. Jo tenia una tieta, una ànima entusiasta que m'estimava molt. Em va escriure: "Serà un plaer. Per tu, estic disposada a fer qualsevol cosa, el que calgui. La idea és magnífica. Conec l'esposa de tota una personalitat molt ben situada dins del govern, i un altre home molt influent en matèria de", etc. Estava decidida a armar tots els sacramentals que calgués per aconseguir que em nomenessin patró d'un vapor fluvial, si era el que em venia de gust.

»El càrrec va ser meu, no cal ni dir-ho, i prou de pressa. Es veu que la societat havia rebut notícies que un dels seus capitans havia mort en una baralla amb els indígenes. Allò era la meua oportunitat i em despertava encara més ànsies de marxar. Va ser mesos i mesos després, quan vaig fer l'intent de recuperar les restes del cos, que vaig sentir dir que la batussa original s'havia produït per un malentès sobre unes gallines. Sí, dues gallines negres. En Fresleven —es deia així, era danès— sospitava que l'havien mig estafat en el tracte, així que va baixar del vaixell i va començar a repartir bastonades al cacic del poble. Ui, no em va agafar gens per sorpresa, allò, encara que m'expliquessin que en Fresleven era la criatura més amable i tranquil·la que havia campat per la faç de la Terra. I tant que ho

devia ser, però ja feia un parell d'anys que era allà, dedicat a aquella noble causa, oi que m'enteneu? I segurament va arribar el dia en què va sentir la necessitat de fer-se valdre d'alguna manera. Així doncs, va estovar aquell vell negrot sense clemència mentre bona part de la seva gent s'ho mirava bocabadada, fins que un home —el fill del cacic, em van dir—, desesperat de sentir els xiscles de l'ancià, va provar de clavar una llança a l'home blanc... i, és clar, es va endinsar amb certa facilitat entre les escàpules. En aquell moment, tota la població va sortir corrents cap al bosc, pensant-se que patirien tota mena de calamitats, mentre el vapor capitanejat per en Fresleven fugia també esparverat a les ordres del cap de màquines, si no m'erro. Des d'aleshores es veu que ningú no es va dignar a ocupar-se de les despulles d'en Fresleven, fins que hi vaig arribar jo i en vaig assumir el càrrec. No el podia deixar allà, però quan per fi vaig tenir l'ocasió de conèixer el meu predecessor, l'herba li creixia prou alta entre les costelles per tapar-li tota l'ossada. La conservava intacta. Aquell ésser sobrenatural no l'havia tocat ningú des del dia en què havia caigut. I el llogaret estava desert, les cabanes eren un badall fosc i putrefacte, totes tortes rere les estagues caigudes. I tant, que havien patit una calamitat. La gent s'havia fet fonedissa. Un pànic embogit els havia foragitat a tots entre la malesa, homes, dones i canalla, i no hi havien tornat a posar el peu. De les gallines tampoc no sé què se'n va fer. Vull creure que, tard o d'hora, la causa del progrés els va passar comptes. Fos com fos, gràcies a aquest afer tan galdós vaig aconseguir la plaça quan amb prou feines començava a fer-me'n il·lusions.

»Vaig córrer amunt i avall amb els preparatius com si hagués perdut el seny, en menys de quaranta-vuit hores travessava el canal de la Mànega per presentar-me davant dels meus superiors i signar el contracte. En qüestió de molt poques hores vaig arribar a una ciutat que sempre em fa pensar en un sepulcre emblanquinat. Un prejudici, és evident. No em va costar gens trobar les oficines de la naviliera. A la ciutat eren el bo i millor, tothom en parlava. Volien fundar un imperi a ultramar i amassar-hi una bona morterada gràcies al comerç.